

INOVAȚII LEXICALE ÎN TEXTUL BIBLIC ACTUAL

DR. DANA-LUMINIȚA TELEOACĂ

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

danielateleoaca@gmail.com

Résumé: L'approche du problème du *conservatisme* linguistique d'un texte (ecclésiastique) uniquement du point de vue des phénomènes archaïques de langue n'est qu'un approche unilatéral; c'est pourquoi il faut nécessairement ajouter à ce type de démarche l'opération d'investigation du 'néologique' dans un certain texte religieux. Dans notre étude – une recherche comparative synchronique ('orthodoxe/ catholique/ protestant') – on s'est intéressé au problème de la distribution particulière des unités lexicales néologiques dans chacune des versions bibliques prises en discussion, démarche à travers laquelle nous avons essayés d'ébaucher un possible modèle méthodologique applicable à l'analyse du „néologique” dans le texte religieux (biblique), un modèle qui permette la dissociation entre les faits lexicaux de *continuité linguistique*, d'une part, et les phénomènes d'*innovation linguistique*, d'autre part. La dernière section de cette étude a été consacrée au problème de l'adéquation/l'inadéquation sémantico-conceptuelle et stylistique du fond lexical néologique délimité dans le texte biblique actuel.

Mots-clés: biblique, comparatif, néologique, innovation linguistique, continuité linguistique, (in)adéquation sémantico-stylistique

1. Precizări preliminare

Într-un studiu recent (Teleoacă 2011b), având drept corpus de lucru un număr de patru versiuni biblice¹, ne propunem să urmărim gradul de arhaicitate al textului biblic actual, în speță neotestamentar (*Evanghelia după Matei*), într-o cercetare comparativă „ortodox/ catolic/ protestant”. Aspectele lexicosemantice analizate – arhaisme lexicale, termeni rari și din fondul lexical mai vechi al limbii

¹ Cf. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 1988, versiune ortodoxă (BO), *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, 1980 (BI), *Biblia sau Sfânta Scriptură. Vechiul și Noul Testament*, 1990, versiune protestantă (BP), respectiv *Noul Testament Catolic*, 1992 (NTC). Cât privește *Biblia de la Ierusalim*, trebuie spus că, deși lipsită de orice indicație de validare din partea vreunei autorități ortodoxe (tipicul „tipărit/ă cu bincuvântarea” urmat de numele unui arhieru și de menționarea demnităților lui) și prezentând indiciile editării de către o societate protestantă, această versiune promovează, așa cum vom avea ocazia să constatăm pe parcursul analizei noastre, un cod care sugerează o puternică tendință de înscriere în tradiția literaturii ortodoxe de limbă română, având în mod evident o predilecție pentru arhaism, împinsă din nefericire până dincolo de caracteristicile autentice ale vechiului scris bisericesc românesc. Tocmai această deliberată opțiune pentru arhaism ne-a determinat să includem în comparație acest text, ca o modalitate de delimitare între diverse trepte de tradiționalism lingvistic.

române, sensuri arhaice și specifice textului bisericesc, termeni/ semantisme specifice populare, exprimarea perifrastică, termeni slavi (slavoni)/ termeni latini (latinisme) – au demonstrat cu prisosință propensiunea deosebită a versiunii de cult ortodoxe pentru cultivarea, inclusiv în etapa actuală de evoluție a limbii române, a ‘arhaicului’, nu de puține ori cu conservări semnificative la nivel popular/ regional. Abordarea problemei conservatorismului unui text (bisericesc) la nivel lingvistic exclusiv din perspectiva fenomenelor arhaice de limbă este însă una unilaterală, impunându-se de aceea coroborarea acestui tip de demers cu acela al investigației ‘neologului’ în interiorul unui text bisericesc sau altul.

În cele ce urmează, pornind de la versiunile biblice menționate anterior, vom proceda la delimitarea fondului neologic de termeni identificabil în textul biblic actual, atenția fiindu-ne reținută de distribuția specifică a unităților lexicale neologice în fiecare dintre cele patru versiuni evanghelice (demers prin care am încercat să schițăm și o posibilă metodologie de abordare a „neologului” în textul bisericesc actual), precum și de o serie de aspecte legate de utilizarea mai mult sau mai puțin adecvată (la nivel semantico-conceptual, dar și stilistic) a neologismelor.

2. Inovații lexicale

2.1. Împrumuturi propriu-zise

În studiul de față soluțiile etimologice au fost indicate prin coroborarea informațiilor consemnate în următoarele surse lexicografice: CDDE, CDER, DEX 1998, DÎL-R, DN, MDN, MDA (I, II), PEW, REW și TDRG (I, II, III), pentru discuția noastră prezentând relevanță conceptul de „etimon direct”, iar nu cel de „etimon îndepărtat”. Precizarea își dovedește utilitatea având în vedere faptul că sunt situații în care termeni grecești la origini au pătruns în română prin filieră neolatină, cel mai adesea prin limba franceză, în consecință aceștia fiind incluși în inventarele noastre neologice (cf. *infra*, *satan*, *eunuc*, *paralitic*, *taxă*, *prozelit* ș.a.).

Am inclus în lista noastră și termeni care, la prima vedere, nu au nici o legătură cu conceptul de „neologism”. Este, de pildă, cazul lui *lunatic* (cf. *infra*), termen moștenit (cf., de exemplu, PEW 996 sau CDDE 1020), cum demonstrează, printre altele, prima atestare a acestuia [sec. al XVI-lea], respectiv varianta *lunatec*, consemnată în textele vechi (cf., de exemplu, BIBLIA 1688 4:24), și, foarte probabil, reintrat în limbă, în epoca modernă (printr-un împrumut savant, cf. varianta modernă *lunatic*), aspect susținut și de includerea sa în dicționarele de neologisme ale limbii române (cf. DN, MDN) și nu numai².

² Explicația prin latina savantă și prin franceză apare și în DEX, respectiv în MDA (A-ME) 2010. De precizat și faptul că lat. *lunaticus* figurează în REW 5165 cu descendenți exclusiv în logudoreză și în corsicană, realitate lingvistică ce susține și posibilitatea împrumutării termenului latinesc menționat, într-o etapă ulterioară, în majoritatea limbilor romanice.

În principiu, am considerat „neologic” orice termen din textele biblice supuse investigației cu etimologie latină (savantă)/ neolatină (în speță, franceză, mai puțin italiană)/ latino-romanică, dar și termeni cu etimologie multiplă, pentru care s-a propus, pe lângă o serie de soluții etimologice (greaca, germana ș.a.), și explicația prin „latina savantă”/ „neolatină”/ „latino-romanică”³. Se înțelege că în aria noastră de cercetare au intrat inclusiv derivatele pe teren românesc de la astfel de termeni, respectiv o serie de calcuri semantice și structurale (unități lexicale, dar și frazeologice) realizate după model (latino)-romanice.

Prin urmare, este vorba despre o serie de cuvinte din categoria celor care „au schimbat aspectul limbii române, încadrând-o din nou în spiritualitatea romanică și îndepărtând-o de comunitatea balcanică (s.n.), în care o înglobase mai ales cultura ce venea din Bizanț” (Pușcariu 1976, I: 415). Cum se știe, calitatea de cuvânt nou se pierde cu timpul, iar ceea ce a fost cândva „neologism” devine termen de uz general, uneori, din diverse motive, putându-se chiar arhaiza (cf. *infra*, vb. precum a *libera* sau a *conlocui*). Așa s-a întâmplat cu multe grecisme și turcisme, precum și cu o serie de împrumuturi din neogreacă. Spre deosebire de acestea – cum se admite îndeobște în literatura de specialitate –, împrumuturile lexicale de origine latino-romanică nu-și pierd calitatea de neologisme în limba română decât dacă încetează să mai fie folosite. În aceeași situație se află, de fapt, și unele împrumuturi intrate în română din greacă și apoi din latină ori din limbile occidentale. Devenind cuvinte internaționale și fiind termeni de cultură și de civilizație, aceste împrumuturi continuă să rămână neologisme din punctul de vedere al lingvisticii românești, deși unele dintre ele au în limba noastră o vechime de cel puțin două secole. Sunt aspecte ce susțin necesitatea coroborării criteriului „cronologic-etimologic” cu cel „cultural”, respectiv cu cel al „difuzării” unui termen în diverse arii lingvistice. În lumina celor spuse, se înțelege de ce în inventarele noastre figurează, alături de termeni precum *public*, *națiune*, *sanctuar*, *figură*, *inscripție*, *spirit*, *jandarm*, *a practica...*, și alții, cum sunt: *demon*, *demonizat*, *epidemie*, *filacteriu*, *genealogie*, *profet*, *prozelit* etc.⁴.

genealogie (fr. *généalogie*, lat. *genealogia*): „Genealogia lui Isus Hristos, fiu al lui David, fiu al lui Avram” (NTC 1:1; cf. și BP)/ BI, BO: *neam*; *deportare* (fr. *déporter*, lat. *deportare*): „... pe timpul *deportării* la Babilon” (NTC 1:11)/ BI, BO, BP: *strămutare*;

³ Punctul nostru de vedere este în conformitate, de exemplu, cu principiile care au guvernat întocmirea inventarelor lexicale din DÎL-R, lucrare lexicografică în care statutul de „împrumut latino-romanice” este asociat inclusiv cu termeni pentru care s-a propus etimologia multiplă, mai exact și cu unități lexicale raportabile din punct de vedere etimologic deopotrivă la latină (aspectul cult, savant) / o limbă neolatină, cât și la un idiom neromanic (cel mai adesea, germana, maghiara, neogreaca, polona, rusa sau vechea slavă) (a se vedea DÎL-R: 11-12). Cât privește împrumuturile cu etimologie latino-romanică sau neogreacă, în lucrarea citată se vorbește despre „termeni latino-grecești”, identificabili îndeosebi în scrierile autorilor care cunoșteau în egală măsură latina și greaca (cf. *ibid.*, 18-19).

⁴ Discuția va fi aprofundată în secțiunea 3.

profet (fr. *prophète*, lat. *propheta*, gr. *prophetes*)⁵: „... care spune prin gura *profetului*” (NTC 1:23; cf. și *ibid.*, 2:5)/ BI, BO: *prooroc*, BP: *proroc*; cf. și vb. *a profeti* (< *profet*): „Oare nu în Numele Tău am *profetit* și nu în Numele tău am scos demoni...?” (NTC 7:22; cf. și *ibid.*, 11:13; 26:68)/ BP: *a proroci*; BO, BI: *a prooroci*; *a se informa* (fr. *(s)informer*, lat. *informare*): „Mergeți și vă *informați* cu deamănuntul despre copil” (NTC 2:8)/ BI, BO, BP: *a cerceta*; *public* (lat. *publicus*, fr. *public*): „Pregătirea activității *publice* a lui Isus” (subtitlu cu care se deschide cap. 3, NTC); *activitate* (fr. *activité*, lat. *activitas*, *-atis*): „*Activitatea* lui Isus în împrejurimile Galileii” (NTC, p. 140); *demonizat* (fr. *démonisé*)⁶, *lunatic* (lat. *lunaticus*, fr. *lunatique*)⁷, *paralitic* (lat. *paralyticus*, ngr. *paralitikós*, fr. *paralytique*), *posedat de demon* (fr. *posséder*, fr. *démon*): „pe *demonizați* și *lunatic*” (BO 4:24); „*posedați de demon* și *paralitici*” (BP)/ BI: *îndrăciți și slăbănogi*; cf. și „Doamne, ai milă de fiul meu, căci este *lunatic* și mult suferă” (NTC 17:5); *predică* (< *a predica* < lat. *praedicare*): „*Predica* lui Ioan Botezătorul” (subtitlu cap. 3, NTC); „*Predica* de pe munte” (BO, cap. 5)/ BI, BP: *cuvântare*; cf. și vb. *a predica*. „În zilele acelea apare Ioan Botezătorul, care *predică* în deșert Iudeilor” (NTC 3:1; cf. și *ibid.*, 11:1); „Evanghelia aceasta a împărăției va fi *predicată* în toată lumea” (BP 24:14)/ BO, BI: *a se propovădui*, *a fi propovăduită*; cf. și *predicator* (fr. *prédicateur*): „Răsplata celor ce primesc *predicatori*” (NTC: 127); *sandală* (fr. *sandale*): „eu nu sunt vrednic nici să-i duc *sandalele*” (NTC 3:11; cf. și *ibid.*, 10:10)/ BP, BO: *încălțăminte*; BI: *încălțămintele*; *reparat* (fr. *réparer*, lat. *reparare*): „Văzu alți doi frați, [...], la *reparatul* rețelelor” (NTC 4:21)/ BI, BP: *a cârpi*; BO: *a-și drege*, *barcă* (it. *barca*): utilizat în textul catolic în alternanță cu termenul moștenit *luntre*: „în *luntre* cu Zebedeu” (NTC 4:22); „Ei lasară numaidecât *barcă*” (*ibid.*)/ BI, BP, BO: *corabie*; *discipol* (lat. *discipulus*, fr. *disciple*): „și *discipolii* săi veniră lângă el” (NTC 5:1)/ BP, BO, BI: *ucenic*; *spirit* (lat. *spiritus*, it. *spirito*): „Fericiți cei săraci cu *spiritul*” (NTC 5:3); „El cu un cuvânt a scos *spiritele* rele” (*ibid.*, 8:16); „ci în voi vorbește *Spiritul* Tatălui vostru” (*ibid.*, 10:20; cf. și 12:28); „Când *spiritul* necurat a ieșit dintr’un om...” (*ibid.*, 12:43)/ BI, BO, BI: *dub*; *cauza* (lat. *causa*, fr. *cause*): „Ferice de cei prigoșiți din *cauza* dreptății” (BP 5:10); „iar din *cauza* mea veți fi duși dinaintea guvernatorilor...” (NTC 10:18); *a insulta* (fr. *insulter*, lat. *insultare*): „Ferice va fi de voi când, din cauza mea, oamenii vă vor *insulta*” (BP 5:11); „Trecătorii îl *insultau*” (NTC 27:39)/ BO, BI: *a ocări*; *perfidie* (fr. *perfidie*): „*Perfidia* marilor preoți” (NTC, p. 190); *candelabru* (fr. *candélabre*, lat. *candelabrum*): „... [nu pui sub obroc candelă aprinsă] ci pe *candelabru*, ca să lumineze tuturor celor din casă” (NTC 5:15)/ BP, BI, BO: *sfeșnic*; *jandarm* (fr. *gendarme*): „... și judecătorul [te va da] pe mâna *jandarmului*” (NTC 5:25)/ BI: *temnicer*; BO: *slujitor*; BP: *ofițer*, *act* (lat. *actum*, fr. *acte*): „Cine-și va lăsa soția, să-i dea *act* de despărțire” (NTC 5:31)/ BI, BO:

⁵ Atestat relativ târziu, anume în anul 1825 (cf. TDRG III, unde *profet* este explicat prin italiană și franceză; în MDA II se acceptă soluția latină și franceză).

⁶ În MDA I, adjectivul este explicat ca formație internă.

⁷ Cu observațiile formulate anterior. Cf. și *infra*, 3.

⁸ Ortografiat cu majusculă, probabil sub influența originalului francez. Cf. și „Văzând că mulți *Farizeii* și *Saduceii* (s.n.) veneau la botezul său...” (NTC 3:7).

carte; BP: *scrisoare; concubina*⁹ (fr. *concubinage*): „Oricine își va lăsa soția în afară de *concubina*, o împinge la adulter” (NTC 5:32)/ BO, BP: *desfrânare*; BI: *curvie; a practica* (fr. *pratiquer*): „... dar oricine le va *practica* și va învăța pe alții” (BP 5:19)/ în celelalte versiuni: *a păzi, a face; ofițer* (fr. *officier*, pol. *oficer*, rus. *ofițer*)¹⁰: „... ca nu cumva potrivnicul să te dea judecătorului, iar judecătorul să te dea *ofițerului*” (BP 5:25)/ în celelalte versiuni: *slujitor, temnicer, jandarm; a comite* (lat. *committere*, fr. *commettre*), *adulter* (fr. *adultère*, lat. *adulterum*): „*Să nu comiți adulter*” (BP 5:27); „*Să nu săvârșești adulter*” (BO); „*Să nu faci adulter*” (NTC)/ BI: „*Să nu precurvești*”; *divorțat* (< *a divorța* < fr. *divorcer*): „... și cine se căsătorește cu *cea divorțată* comite adulter” (BP 5:32; cf. și *ibid.*, 19:9)/ celelalte versiuni: *lăsată; a insulta* (fr. *insulter*, lat. *insultare*): „... rugați-vă pentru cei care vă *insultă* și vă prigonesc” (BP 5:44)/ în celelalte versiuni: *a asupri, a vătăma; corp* (fr. *corps*, lat. *corpus*)¹¹: „Ochiul este lumina *corpului*” (NTC 6:22); „Luați și mâncați, acesta este *corpul* meu” (NTC 26:27)/ BP, BO, BI: *trup; a nutri* (lat. *nutrire*, sec. XIX): „nici nu seceră, nici nu adună în grânare [despre zburătoarele cerului], iar Tatăl vostru ceresc le *nutrește*” (NTC 6:26)/ în celelalte versiuni: *a hrăni; perlă* (fr. *perle*, it. *perla*, germ. *Perle*): „*Să nu aruncați perlele* voastre înaintea porcilor” (BP 7:6; cf. și NTC)/ BO, BI: *mărgăritare; demon* (fr. *démon*, lat. *daemon*)¹²: „... au nu în numele Tău am scos *demon*?” (BO, BP 7:22; cf. și *ibid.*, 9:33) (/ BI: *drac*); cf. și NTC 12:28: „Dar dacă eu scot *demonii* cu ajutorul Spiritului lui Dumnezeu...”; *febră* (lat. *febris*, it. *febbre*): „a văzut pe soacra acestuia zăcând în pat și având *febră*” (BP 8:14; NTC 8:15)/ BO, BI: *friguri; demnitar* (fr. *dignitaire*, după *denn*): „Vindicarea unei femei și învierea fiicei unui *demnitar*” (NTC, p. 121); *hemoragie* (fr. *hémorrhagie*): „Și iată, o femeie care de doisprezece ani avea o *hemoragie*, a venit pe dinapoi și s-a atins de poala hainei Lui” (BP 9:20)/ BI, BO, NTC: *surgere de sânge; rege* (lat. *regem*, sec. XIX): „iar din cauza mea veți fi duși dinaintea guvernatorilor și *regilor* spre mărturie” (NTC 10:18; cf. și BO)/ BI, BP: *împărat*; cf. și *regat* (< *rege* + *-at*): „Orice *regat* dezbinat împotriva lui însuși se năruie” (NTC 12:25; cf. și *ibid.*, 24:7)/ BI, BP, BO:

⁹ Textul catolic „nu se sfiește” să facă apel la un termen „foarte la modă”.

¹⁰ Termen atestat în 1695 (cf. DÎL-R: 256, care admite etimologia multiplă: pol., rus., germ., cu specificarea că, în limbile menționate, termenul respectiv reprezintă lat. *officiarius*. Aceeași explicație figurează și în TDRG II).

¹¹ Termen atestat în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea (1774), cf. TDRG I, care admite etimologia multiplă (latină savantă, franceză și rusă). În CDER 2438 latină savantă este considerată drept origine îndepărtată, termenul latin pătrunzând în română mai întâi prin limbile germană și rusă, respectiv, într-o etapă ulterioară, prin medierea fr. *corps*.

¹² Explicație etimologică prezentă nu numai în dicționarele de neologisme ale limbii române, ci și în MDA I. Alte surse lexicografice pledează pentru neogreacă și slava bisericească (a se vedea, de exemplu, TDRG II), respectiv pentru mediogreacă (cf. CDER 2850). Prin neogreacă trebuie însă să se explice varianta (arh., reg.) *dimon* (cu reducerea diftongului aiv din greaca veche), *demon* fiind evident o formă mai târzie, latino-romanică (livresc, în limba română se utilizează și *daimon*, un reflex al v. gr. *daimon*). În plus, includerea lui *demon* în corpusul neologic delimitat se justifică și în virtutea circulației sale internaționale (a se vedea prezența acestuia în idiomuri române, dar și germanice etc.), precum și a „substratului” său cultural (în speță, religios) [cf. *supra*, observațiile noastre]. Sunt, probabil, argumente ce au putut fi „valorificate” și de autorii dicționarelor de neologisme, în decizia de includere a acestui termen în corpusul neologic.

împărăție; a saluta (lat., it. *salutare*): „La intrarea voastră în casă, *salutați-l...*” (BP 10:12; cf. și NTC; cf. și *ibid.*, 26:49)/ BO, BI: *a ura de bine; plecăciune; bucură-Te*; cf. și *salutare*: „... le plac *salutările* prin piețe” (BP 23:7; cf. și NTC: *să fie salutați*)/ BI, BO: *plecăciuni; prudent* (fr. *prudent*, lat. *prudens, -ntis*): „Fiți dar *prudenți* ca șerpii” (BP 10:16)/ BO, BI: *înțelepți*; NTC: *simpli; tribunal* (fr., lat. *tribunal*): „Luați seama la oamenii: vă vor da pe mâna *tribunalelor...*” (NTC 10:17)/ în celelalte versiuni: *soboare, sinedrii, sinedriști; a compara* (fr. *comparer*, lat. *comparare*): „Cu cine *să compar* această generație?” (NTC 11:16)/ în celelalte versiuni: *a asemăna; contemporan* (fr. *contemporain*, lat. *contemporaneus*): „Ușurătatea *contemporanilor* lui Isus” (NTC, p.129); *ofrandă* (fr. *offrande*): „Cum a intrat în casa Domnului și a mâncat pâinile de *ofrandă*, ce nu aveau voie să le mănânce nici el, nici însoțitorii lui?” (NTC 12:4; cf. și *ibid.*, 15:5)/ în celelalte versiuni: *punere înaintea; balenă* (fr. *baleine*, lat. *balaena*): „Căci precum Iona a stat trei zile și trei nopți în sânul *balenei...*” (NTC 12:40)/ în celelalte versiuni: *pește cel mare; chitul; parabolă* (fr. *parabole*, lat. *parabola*): „Parabola casei” (NTC, p.116; cf. și *ibid.*, 13:2)/ în celelalte versiuni: *pilde; a se scandaliza* (fr. *scandaliser*, lat. *scandalizare*)¹³: „Și *se scandalizau* de el” (NTC 13:57; cf. și *ibid.*, 15:12)/ BP, BI: *a găsi o pricină de poticnire*; BO: *a se sminti întru*¹⁴; *a aresta* (< *arest* < germ. *Arrest*, it. *arresto*): „Fapt este că Irod îl *arestase* pe Ioan, îl pusese în lanțuri” (NTC 14:3)/ în celelalte versiuni: *a prinde; a decapita* (fr. *décapiter*, lat. *decapitare*): „... și trimise *să-l decapiteze* pe Ioan în închisoare” (NTC 14:10)/ în celelalte versiuni: *a tăia capul; discuție* (fr. *discussion*): „*Discuții* asupra datinilor Farizeilor” (NTC, p.142); *latrină* (lat. *latrina*, fr. *latrine*): „iar apoi se duce în *latrină*” (NTC 15:17)/ BP, BO: *afară*; BI: *afară în hazna; satan* (fr. *satan*) (livr.) „satană”: „Înapoia mea, *Satan!* Tu ești o piatră de poticnire pentru Mine” (BP 16:23)/ BI, BO: *Satano*; NTC: *Satană; epileptic* (fr. *épileptique*, lat. *epilepticus*)¹⁵: „Vindecarea îndrăcitului *epileptic*” (NTC, p.149) în celelalte versiuni: *lunatic*¹⁶; *viziuine* (fr. *vision*): „Să nu spunei nimănui de *viziuinea* aceasta, până când va învia Fiul Omului dintre cei morți” (BP 17:9)/ BI: *vedenie*; BO, NTC: *ceea ce ați văzut; taxă* (fr. *taxe*): „Când au ajuns în Capernaum, cei care strângeau *taxa* pentru templu au venit la Petru și i-au zis...” (BP 17:24)/ BI, BO: *dare*; NTC: *didrahmă (încasatorii ~); a achita* (fr. *acquitter*): „și-l aruncă la închisoare, până ce *va fi achitat* datorია” (NTC 18:30)/ în celelalte versiuni: *a plăti; motiv* (fr. *motif*): „Oare este îngăduit unui soț să-și lase soția pentru orice *motiv*?” (BP 19:3; cf. și NTC)/ BI, BO: *pricină; eunuc* (fr. *eunuque*, lat. *eunuchus*): „Căci există *eunuci* care s-au născut ca atare din sânul

¹³ Verb atestat în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea (cf. TDRG III, care îl explică drept o formație internă de la *scandal*).

¹⁴ Utilizare tipică textului bisericesc, cu primele atestări în *Noul Testament de la Bălgrad* (vezi Teleoacă 2011a).

¹⁵ Explicat în MDA I exclusiv prin franceză. TDRG II și CDER 3187 admit, pentru epoca mai veche, influența (neo)greacă, respectiv pe cea franceză, cu acțiune într-o etapă modernă. Termenul nu apare decât în versiunea de cult catolic, unde trebuie să se explice prin limba franceză. Este vorba, în orice caz, despre un termen „de civilizație” (... medicală), cu arie largă de circulație în limbile lumii.

¹⁶ Care apare însă și în textul catolic: „Doamne, ai milă de fiul meu, căci este *lunatic* și mult suferă” (NTC 17:5).

mamei lor” (NTC 19:12)/ în celelalte versiuni: *famen; fals* (lat. *falsus*, it. *falso*): „... să nu dai mărturie *falsă*” (NTC 19:18)/ în celelalte versiuni: *mincinos; administrator* (fr. *administrateur*, lat. *administrator*): „... stăpânul vici a zis *administratorului* său...” (BP 20:8; cf. și NTC)/ BO: *îngrijitor*, BI: *ispravnic; națiune* (lat. *natio*, -onis, it. *nazione*, fr. *nation*): „domnitorii *națiunilor* le stăpânesc” (NTC 20:25; cf. și *ibid.*, 24:7)/ în celelalte versiuni: *neamuri, popoare; autoritate* (fr. *autorité*, lat. *auctoritatem*): „deoarece el învăța ca unul ce are *autoritate*” (NTC 7:29); „*Autoritatea* lui Isus” (NTC, p. 161); „Știți că mai marii popoarelor domnesc peste ele și cei mai mari le conduc cu *autoritate*” (BP 20:25; cf. și *ibid.*, 21:23)/ celelalte versiuni: (*cu*) *stăpânire, putere; a proveni* (fr. *provenir*): „Botezul lui Ioan, de unde *provenea*?” (NTC 21:24)/ în celelalte versiuni: *a veni; a fi; prostituată* (fr. *prostituée*): „Adevărat vă spun că vameșii și *prostituțiile*...” (BP 21:31; cf. și NTC)/ BI: *curvă*; BO: *desfrânată; proprietar* (fr. *propriétaire*, lat. *propriarius*): „*Un proprietar* a plantat o vie” (NTC 21:33)/ în celelalte versiuni: *stăpân de casă, gospodar, viticultor* (fr. *viticulteur*): „... a trimis pe robii săi la *viticultori* ca să-și primească roadele” (BP 21:34)/ BI, NTC: *vier*, BO: *lucrător; invitat* (< *a invita* < fr. *inviter*): „A trimis pe robii săi să cheme pe cei *invitați* la nuntă, dar ei n-au vrut să vină” (BP 22:3; cf. și NTC)/ BO, BI: *poștiți; sală* (fr. *salle*): „... și *sala* ospățului de nuntă s-a umplut de oaspeți” (BP 22:10; cf. și NTC)/ BO: *casă*; BI: *odaie; tribut* (fr. *tribut*, lat. *tributum*): „este învoit să-i dai *tribut* Cezarului sau nu?” (NTC 22:17)/ BP, BI: *bir*; BO: *dajdie; inscripție* (fr. *inscription*, lat. *inscriptio*, -onis): „Al cui e chipul acesta și *inscripția* de pe el?” (BO 22:20; cf. și BP, NTC)/ BI: *slove; figură* (lat. *figura*, fr. *figure*): „A cui este această *figură* și *inscripția*?” (NTC 22:20)/ în celelalte versiuni: *chip; catedră* (lat. *cathedra*, sec. XIX, cf. CDER 1542)¹⁷: „Pe *catedra* lui Moise s’au așezat cărturarii și Farizeii” (NTC 23:1, 2)/ în celelalte versiuni: *scaun; prozelit* (fr. *prosélyte*, lat. *proselytus*): „Cutreerați marea și uscatul, ca să câștigați un *prozelit*” (NTC 23:15; cf. și BP)/ BI: *tovarăș de credință*; BO: *ucenic; oseminte* (fr. *ossements*, lat. *ossamenta*): „... dar pe dinăuntru gem de *oseminte* și murdărie” (NTC 23:27)/ BI, BP: *oasele morților*; BO: *oase de morți; sanctuar* (lat. *sanctuarium*, fr. *sanctuaire*): „Fiul lui Barahia, pe care l-ați ucis între *sanctuar* și altar...” (NTC 23:35)/ în celelalte versiuni: *templu* (lat. *templum*, fr. *temple*); *epidemie* (fr. *épidémie*, lat. *epidemia*)¹⁸: „... și pe alocuri va fi foamete, *epidemii* și cutremure de pământ” (BP 24:7)/ BI: *ciumi*; BO: *ciumă; a se menține* (fr. *maintenir*, după *ține*): „Dar care *se va menține* până la urmă, acela se va mântui” (NTC 24:12)/ în celelalte versiuni: *a răbda; terasă* (fr. *terrasse*): „cel de pe *terasa* casei să nu coboare...” (NTC 24:17)/ BP, BI: *acoferis*; BO: *cel care va fi pe casă; interior* (fr. *intérieur*, lat. *interior*, -oris): „Deci, dacă vă vor zice: „*Iată-L în pustie*”, să nu vă duceți acolo! „*Iată-L în cămăruțe interioare*”, să nu credeți!” (BP 24:26)/ BO:

¹⁷ Termen atestat mai devreme în alte surse, anume la sfârșitul sec. al XVII-lea, mai exact în anul 1698 (cf. TDRG I, în care drept etimon este admis „gr./lat. *cathedra*”; v. și DÎL-R: 128, unde sunt menționate latina și greaca).

¹⁸ Cu prima atestare în anul 1785 (cf. TDRG II: gr./lat., fr.; cf. și MDA I, unde se menționează franceza, latina și neogreaca). Este și acesta un exemplu de termen cu circulație largă în limbile romanice, germanice etc.

cămări; BI: *odăute ascunse*; NTC: *camere de taină*; *bancher* (fr. *banquier*, it. *banchiere*): „Ai [sic] fi trebuit atunci să depui banii mei la *bancheri*” (NTC 25:27)/ BO, BI: *cămătar*, *zaraf*; BP: *cei ce schimbă banii*; *a vizita* (fr. *visiter*, lat. *visitare*): „am fost în închisoare iar voi *m'ați vizitat*” (NTC 25:36)/ în celelalte versiuni: *a veni*; *a se indigna* (fr. *indigner*, lat. *indignari*): „arhieriei și cărturarii *se indignară* și-i ziseră...” (NTC 21:15, 16; cf. și *ibid.*, 26:8; cf. și BP)/ BI: *le-a fost necaz*; BO: *s-au mâniat*; cf. și *indignare*: „Discipolii ziseră cu *indignare*” (NTC 26:8); *parfum* (fr. *parfum*): „S-a apropiat de El o femeie cu un vas de alabastru cu un *parfum* foarte scump” (BP 26:7; cf. și NTC)/ BO, BI: *mir*; *alabastru* (it. *alabastro*, lat. *alabastrum*): „S-a apropiat de El o femeie cu un vas de *alabastru* cu un parfum foarte scump” (BP 26:7; cf. și BO, BI, NTC); *guvernator* (< *a governa* < fr. *gouverner*): „... L-au dus și L-au predat *guvernatorului* Pilat din Pont” (BP 27:2; cf. și NTC)/ BO, BI: *dregător*; *generație* (fr. *génération*): „Toate aceste *generații* fac așadar paisprezece *generații* de la Avram până la David” (NTC 1:17; cf. și *ibid.*, 11:16; cf. și BP)/ BO, BI: *neam*; *a denunța* (fr. *dénoncer*, lat. *denuntiare*): „Iosif, [...], care era om drept și nu voia să o *denunțe*...” (NTC 1:19); BP: *a expune public* (lat. *exponere*, după *a pune*; fr. *public*, it. *pubblico*, lat. *publicus*)/ BI: *a face de rușine*; BO: *a vădi*; *a (se) prezenta* (fr. *présenter*, lat. *praesentare*): „cu toate că *se prezentaseră* mulți martori mincinoși” (NTC 26:60)/ BP, BO: *a veni*; BI: *a se înfățișa*; *a condamna* (fr. *condamner*): „Atunci Iuda, [...], când a văzut că Isus *fusese condamnat* la moarte, fiind plin de remușcări...” (BP 27:3; cf. și NTC)/ BO, BI: *a osândi*; *a elibera* (lat. *eliberare*): „La sărbătoarea Paștilor, dregătorul avea obiceiul să *elibereze* mulțimii un întemnițat” (BO 27:15; cf. și BP, NTC)/ BI: *a slobozi*; *invidie* (it., lat. *invidia*): „Căci știa că din *invidie* dăduseră pe Isus în mâinile lui” (BP 27:18; cf. și BO, NTC)/ BI: *pițmă*; *soldat* (fr. *soldat*, it. *soldato*, germ. *Soldat*), *comandă* (fr. *commande*): „având *soldați* sub *comanda* mea” (NTC 8:9; cf. și *ibid.*, 27:27); „Și *soldații* au luat banii și au făcut așa cum fuseseră învățați” (BP 28:15)/ BO, BI: *ostași*.

Neologisme care „evocă” realități specifice epocii neotestamentare

centurion (lat. *centurio*, *-onis*) „(în armata romană) ofițer care comanda o centurie; sutaș”: „La intrarea lui în Cafarnaum, veni la el un *centurion*” (NTC 8:5)/ celelalte versiuni: *sutaș*; *filacter(iu)* (fr. *phylactère*, lat. *phylacterium*, (?) gr. *phylakterion*)¹⁹ „bucată de pergament cu versete din Biblie, purtată ca talisman de vechii evrei”: „Își lătesc *filacteriile*...” (NTC 22:5; cf. și BP, BI, BO 23:5); *legiune* (fr. *légion*, lat. *legio*, *-onis*) „(la vechii romani) unitate militară de bază constând din aproximativ 4000-6000 de oameni”: „să-mi pună la îndemână peste douăsprezece *legiuni* de îngeri?” (NTC 26:53; cf. și BP, BI, BO); *pretoriu* (lat. *praetorium*, fr. *prétoire*) „(la romani) reședința pretorului, sala în care pretorul își exercita funcțiile judecătorești”: „Ostașii dregătorului au dus pe Isus în *pretoriu* și au adunat în jurul Lui toată ceata ostașilor”

¹⁹ Explicație ce figurează în MDN. Alte surse admit numai franceza și greaca (cf., de exemplu, DN), respectiv exclusiv franceza (a se vedea DEX 1998 sau MDA I).

(BI 27:27; cf. și BP, BO, NTC); *cobortă* (fr. *cohorte*, lat. *cohors*, *-tis*)²⁰ „unitate din infanteria romană, cu un efectiv reprezentând a zecea parte dintr-o legiune”: „Atunci ostașii guvernatorului au adus pe Isus în pretoriu și au adunat toată *coborta* în jurul Lui” (BP 27:27; cf. și BO, NTC)/ BI: *ceată*.

2.2. Calcuri structurale (și semantice)

2.2.1. Unități lexicale

a redeveni (*re* + *deveni*, după fr. *redevenir*): „El o întinse [mâna] și *redeveni* sănătoasă” (NTC 12:13)/ în celelalte versiuni: *a se face; comesean* (*co-* + *mesean*, după fr. *commensal*)²¹: „... dar din cauza jurământului și a *comesenilor*...” (NTC 14:10)/ în celelalte versiuni: *cei ce ședeau/stăteau la masă cu el; a restabili* (*re* + *stabil*, după fr. *rétablir*): „Ilie va veni și va *restabili* toate lucrurile” (BP 17:11; cf. și NTC)/ BO: *va așeza la loc toate*; BI: *să așeze din nou toate lucrurile; impozită*²² (lat. *impositus*, cu sensurile fr. *impôt*): „Arătați-mi moneda de *impozită*?” (NTC 22:19)/ BI: *banul birului*; BP: *moneda pentru bir*; BO: *banul de dajdie; a depune* (lat. *deponere*, cu sensurile fr. *déposer*)²³: „Ai [sic!] fi trebuit atunci să *depui* banii mei la bancheri” (NTC 25:27)/ BP, BI: *să-mi fi dat banii*; BO: *să pui banii; deținut* (< *a deține*, după fr. *détenu*): „De sărbători guvernatorul avea obiceiul să-i libereze poporul un *deținut*...” (NTC 27:15)/ în celelalte versiuni: *întemnițat*.

Neologisme căzute în desuetudine: *a libera* (fr. *libérer*, lat. *liberare*): „De sărbători guvernatorul avea obiceiul să-i *libereze* poporul un deținut...” (NTC 27:15; cf. și *ibid.*, 27:26)/ BP, BO: *a elibera*; BI: *a slobozi; a conlocui* (*con* + *locui*, după fr. *cobabiter*): „Mama lui era logodită cu Iosif, înainte de a fi *conlocuit* cu ea, ea s’a aflat însărcinată prin puterea Spiritului Sfânt” (NTC 1:18)/ BP, BO: *a fi împreună*; BI: *a locui împreună*.

2.2.2. Unități frazeologice

Reprezintă calcuri după franceză²⁴ și, în cele mai multe dintre situații, apariția lor în textul bisericesc este echivalentă cu „intruziunea” unui stil oficial-administrativ în „beletristicul” textului evanghelic:

²⁰ Cu prima atestare la sfârșitul sec. al XVIII-lea (TDRG I, cu etimonul „n.lat. *cohors*”). În MDA I se admite lat. *cohors*, *-tem*.

²¹ Termen atestat în anul 1703 (GCD, ap. TDRG I, unde *comesean* este explicat prin derivare internă / latina savantă; cf. și CDER 5125).

²² De fapt, și împrumut propriu-zis (din latina savantă), și calc semantic (după franceză).

²³ *A depune* este „un cuvânt popular, din fondul tradițional latin” (CDER 2860), dar „numai cu primele sensuri” [este vorba despre sensurile legate de lumea animalieră]. „Cu toate uzurile care înseamnă ‘a depune’ [deci, și cu sensurile cu care este ocurent în textul biblic actual, *n.n.*] este neologic” (*ibid.*; v. și MDA I, TDRG II). De menționat că în alte surse lexicografice (v., de exemplu, DA) *a depune* este înregistrat cu două intrări distincte, în funcție de sensurile pe care le prezintă (tradițional vs. neologic).

²⁴ Numărul mare de împrumuturi neologice din franceză a fost văzut adesea în bibliografia de specialitate ca principal factor favorizant al acceptării a numeroase calcuri frazeologice (a se vedea,

a lua cuvântul (cf. fr. *prendre la parole*): „Și luând cuvântul, îi învăța zicând:...” (NTC 5:2; cf. și NTC, BI 11:25); „Petru luă cuvântul și-i zise lui Isus:...” (NTC 17:3)/ BP: a răspunde; BO: a(-și) deschide gura; BI: a începe să vorbească; a se pune de acord (cf. fr. *se mettre d'accord*): „Pune-te de acord de îndată cu potrivnicul tău, cât timp ești cu el pe drum, ca nu cumva potrivnicul să te dea judecătorului, iar judecătorul să te dea ofițerului” (BP 5:25)/ în celelalte versiuni: a se împăca; în calitate de (cf. fr. *en qualité de*): „Cine primește un proroc în calitatea lui de proroc...” (BP 10:40)/ BO, BI: „în nume de proroc”²⁵; a aduce la cunoștință (cf. fr. *porter à la connaissance de qqn.*): „Mergeți și aduceți la cunoștința lui Ioan cele ce auziți și vedeți” (NTC 11:4)/ în celelalte versiuni: a spune; a lua cu asalt (cf. fr. *prendre d'assaut*): „Din zilele lui Ioan Botezătorul până acum Împărăția Cerurilor este luată cu asalt” (NTC 11:12)/ BO: a se lua prin străduință; BI, BP: a se lua cu năvală; fapt este că (cf. fr. *le fait est que*): „Fapt este că Irod îl arestase pe Ioan, îl pusese în lanțuri” (NTC 14:3)/ în celelalte versiuni: căci; a pune în lanțuri (cf. fr. *mettre à la chaîne*): „Fapt este că Irod îl arestase pe Ioan, îl pusese în lanțuri” (NTC 14:3)/ BO, BI: a pune în temniță; BP: a pune în închisoare; a (nu) fi în atribuția cuiva (cf. fr. *(ne pas) rentrer dans les attributions de qqn.*): „Cât privește însă a șede la dreapta și la stânga mea, nu este în atribuția mea să o dau” (NTC 20:23)/ BP: „nu este un lucru pe care eu să îl dau”; BO: „nu este al meu a da”; BI: „nu atârână de mine s'o dau”; cât privește (cf. fr. *en ce qui concerne*): „Cât privește însă a șede la dreapta și la stânga mea, nu este în atribuția mea să o dau” (NTC 20:23)²⁶/ BO: „dar a șede de-a dreapta...”; BP: „... dar a sta la dreapta Mea...”; BI: „... dar a șede la dreapta...”; pe bază²⁷ (cf. fr. *[établir une théorie] sur des bases [solides]*): „Pe baza cărei puteri faci aceste lucruri?” (NTC 21:23)/ BP: „Cu ce autoritate faci...?”; BI, BO: „Cu ce putere faci...?”; monument funerar (cf. fr. *monument funéraire*): „Ridicați monumentele funerare ale profeților și dichisiți [sic!] mormintele dreptților” (NTC 23:29)/ BI, BP, BO: mormânt; piatră unghiulară (cf. fr. *Pierre angulaire*): „Piatra pe care nu au prețuit-o zidarii, aceea a devenit piatră unghiulară” (NTC 21:42)/ în celelalte versiuni: „... piatra [...] a ajuns să fie pusă în capul unghiului”; în vederea (cf. fr. *en vue de*): „a făcut-o în vederea înmormântării mele” (NTC 26:12; cf. și BI, BP)/ BO: „... a făcut-o spre îngroparea mea”.

de exemplu, Groza 2008: 237). Modelele franceze au fost calchiate, într-un „proces de selecție și de adaptare din surse diverse, atât de proveniență livrescă, literară, cât și de sorginte orală, vorbită (cf. id., *ibid.*).

²⁵ „Cine vă primește pe voi, pe mine mă primește, iar cine mă primește pe mine, îl primește pe acela care m-a trimis” (NTC 10:40).

²⁶ Citatul oferă exemplul unei exprimări defectuoase/incorecte, atât din punct de vedere logic (cf. *nu este în atribuția mea să... o dau*), cât și gramatical [*cât privește* + infinitiv / *cât privește* + substantiv]. Este vorba, în ultimă instanță, despre „violarea” funcției de predicatie, funcție care guvernează structura sintactică a unui text, asigurând coerență în actualizarea semantică a unităților constitutive (devenite termeni sintactici), respectiv coeziune în dezvoltarea relațiilor sintactice (Irimia 1999: 29). Astfel, în limbaj nu este totul a te exprima: „de vreme ce te exprimi pentru cineva și spre a comunica, trebuie ca expresia să fie făcută inteligibilă [s.n.]” (Slama-Cazacu 1968: 76).

²⁷ Structură pedantă, artificială, puțin adecvată contextual.

3. Definirea „neologicului” în textul biblic actual

Așa cum spuneam și în introducerea studiului nostru, raportul ‘tradiție vs inovație’ poate fi analizat într-un mod obiectiv prin stabilirea „proporțiilor juste” între utilizarea/ frecvența termenilor arhaici, respectiv neologici într-un anume text. Dintre cele patru versiuni antrenate în discuția noastră, textul catolic pare a fi cel mai reprezentativ pentru apelul la termeni neologici, fie că este vorba despre termeni simpli (împrumuturi sau calcuri), fie despre o serie de construcții frazeologice. La polul opus se situează textul de la Ierusalim, pentru care nu am consemnat decât un număr foarte mic de neologisme: *alabastru, filacter(iu), legiune, pretoriu și templu*. BO conține puțin mai mult decât dublu față de BI, dar extrem de puțin comparativ cu BP și, mai ales, cu NTC: *demon, demonizat, predică, adulter, rege, inscripție, alabastru, a elibera, invidie, templu, filacter(iu), legiune, pretoriu și cohortă*.

În general, multe dintre neologismele din BP apar și în NTC, care conține însă și unele absente din BP, cărora în celelalte versiuni biblice (inclusiv în BP) le corespund:

a) termeni din fondul vechi al limbii române (moșteniți, împrumuturi în special din slavă(/ slavonă), dar și din alte idiomiuri: turcă, maghiară...): *strămutare/ deportare; a cerceta/ a se informa; încălțăminte/ sandale; a cârpi, a(-)și dregel/ a repara; proroc/ profet; corabie/ barcă; ucenic/ discipol; sfeșnic/ candelabru; temnicer, slujitor (BO și BI)/ jandarm; scrisoare (BP)/ act; desfrânare (BP, BO)/ concubinaj; dub/ spirit; a brăni/ a nutri; a aseamăna/ a compara; pește/ balenă; pildă/ parabolă; a prinde/ a aresta; a tăia capul/ a decapita; hazna/ latrină; a plăti/ a achita; mincinos/ fals; neam, popor/ națiune; a veni, a fi/ a proveni; stăpân de casă, gospodar/ proprietar; chip/ figură; scaun/ catedră; a răbda/ a se menține; acoperiș/ terasă; sfătuire/ complot; trup/ corp; cămătar (BO, BI)/ bancher; a veni/ a vizita; neam/ generație; a veni, a se înfățișa/ a se prezenta ș.a.;*

b) termeni cu statut de arhaisme (incluzând și fonetisme arhaice), unii conservați la nivel popular/ regional (termeni slavi, (neo)grecești, turcești, moșteniți din latină), respectiv arhaisme semantice; textele care oferă cele mai multe exemple de astfel de corespondențe sunt BO și BI: *sobor, sinedriu/ tribunal; punere înaintea/ ofrandă; chit (BI, BO)/ balenă, bir, dajdie/ impozit, tribut, famen/ eunuc; carte (arh.) „scrisoare” (BO, BI)/ act; curvie (BI)/ concubinaj ș.a.;*

c) structuri specifice limbii textului bisericesc: *a se sminti (întru), a găsi pricină de poticnire/ a se scandaliza ș.a.;*

d) alți termeni neologici decât cei detectabili în textul catolic (situație slab reprezentată): *templu/ sanctuar, ofițer (BP)/ jandarm, a expune public (BP)/ a denunța*.

Sunt și situații (ce-i drept, nu așa de numeroase ca cele semnalate anterior pentru textul catolic) în care versiunea protestantă face apel la termeni neologici, în timp ce în restul textelor supuse investigației (inclusiv în NTC) apar drept corespondente cuvinte/ unități frazeologice din fondul vechi al limbii române: *a practica/ a păzi, a face; a comite/ a face; divorțat/ lăsat; a insulta/ a asupri, a vătăma;*

hemoragie/ scurgere de sânge; prudent/ simplu; satan/ satană; viziune/ vedere, ceea ce ați văzut; taxă/ dare, didrahmă; viticultor/ vier.

Cât privește calcurile structural-semantică, NTC „deține monopolul” (atât la nivelul unităților lexicale, cât și la cel al structurilor frazeologice): *a conlocui, a redeveni, comesean, a depune, impozit, deținut*; singurul calc (la nivel lexical) consemnat (și) pentru BP este reprezentat de vb. *a restabili*. Dintre frazeologismele consemnate, numai două apar în BP (*a se pune de acord, în calitate de*), altele două, în NTC și în BI (*a lua cuvântul*), respectiv în NTC și în BP, BI (*în vedere*). Restul structurilor înregistrate au ocurențe exclusiv în NTC: *a aduce la cunoștința cuiva, a pune în lanțuri, a lua cu asalt, fapt este că, a (nu) fi în atribuțiile cuiva, cât privește, pe baza, monument funerar, piatră unghiulară*, structuri neologice cărora le corespund în celelalte trei versiuni termeni, respectiv expresii din fondul vechi al limbii române, unele conotate arhaic(-popular) (cf. *a se lua cu năvală*).

Semnificația „neologicului” în textul bisericesc (în speță, biblic) actual nu se poate releva însă la modul cel mai obiectiv cu puțință decât printr-o investigație care trebuie extinsă și la nivel diacronic, mai exact prin luarea în discuție a corespondențelor termenilor „neologici” în versiuni (biblice) anterioare epocii de care ne ocupăm. O astfel de cercetare este deosebit de importantă în primul rând pentru că poate stabili raportul just între fenomenele (lexicale, în cazul studiului nostru) de continuitate lingvistică (relevante și pentru conservatorismul unui anume text), respectiv elementele de inovație lingvistică (studiul în perspectivă diacronică ne permite să observăm eventualele „substituții” lexicale produse de-a lungul timpului în versiunile evanghelice românești). Aspectul menționat ar trebui să constituie el însuși, prin complexitatea pe care o presupune, obiectul de studiu al unei cercetări independente, care să se efectueze în perspectivă diacronică. Este, de fapt, ceea ce intenționăm să întreprindem în studii viitoare, ce vor fi consacrate analizei lingvistice a textului bisericesc (nu numai textul biblic, ci, în egală măsură, și textul de învățătură creștină, textele „tehnice”, de cult [liturghiere și molitvelnice] și juridice [pravilele] și, nu în ultimul rând, textul rugăciunii creștine). În studiul de față ne limităm la a schița o posibilă metodologie de analiză a neologiei în textul biblic românesc, într-o dublă perspectivă comparativă: sincronică („ortodox vs. catolic vs. protestant”, edițiile menționate la Bibliografie), respectiv diacronică („etapa actuală vs. etapa limbii române vechi”).

Începem discuția cu termenii consemnați în versiunea ortodoxă a textului biblic (sintagmă în care includem și textul de la Ierusalim, pentru care am înregistrat numărul cel mai mic de temeni neologici, toți prezenți și în BO).

Termenii neologici ocurenți în textul ortodox sunt explicați adesea în sursele lexicografice românești prin latina savantă și printr-un idiom romanic – franceza (cf. *adulter, inscripție, cobortă*) și, mai puțin invocată, italiana (cf. *invidie*). În unele situații etimonul latino-romanic coexistă cu cel grecesc (cf. *alabastru, demon, filacteriu*), în altele (mai puțin) se admite exclusiv latina cultă (cf. *a elibera* sau *rege*).

Rezultă din cele menționate că în dicționarele românești se recurge relativ frecvent la principiul etimologiei multiple. Acceptarea etimonului grecesc într-o serie de situații, alături de forma latino-romană, poate fi interpretată în două sensuri: a) termenul grecesc se află la baza unei forme latine, care a fost împrumutată într-un anumit număr de limbi romanice occidentale, dintr-o astfel de sursă pătrunzând în românește; b) termenul respectiv a pătruns în românește direct din limba greacă (medio- sau neogreacă) într-o etapă mai veche, fiind dublat, în epoca modernă, de un împrumut latin/ romană având la bază același cuvânt grecesc (de altfel, în cele mai multe cazuri, variantele existente – consemnate de regulă în sursele lexicografice – pentru un anumit termen indică, grație particularităților fonetice, calea (directă sau mediată) de pătrundere a împrumutului respectiv în românește (cf. *infra*, de exemplu, *alavastru/ alabastru*, *dimon/ demon*, *filacteriu/ filacter(ă)*, *pretor/ pretorin*). Astfel, putem spune că dicționarele reflectă o „etimologie completă”, în sensul reunirii tuturor soluțiilor etimologice ce pot fi luate în calcul în explicarea prezenței unui anumit termen în limbă²⁸. Cu totul altfel (sau, în orice caz, nu identic) stau lucrurile când se pune problema definirii etimologice... „contextuale”, mai exact a unei etimologii „relative”, dictată de o serie de aspecte ce trebuie luate în considerație într-un caz particular cum este, bunăoară, și textul bisericesc (biblic), un text „de rangul doi”, o „literatură secundară”, expresie în speță a unui act (cult) de traducere, în consecință o scriere tributară unui... original (fie greco-slavon, fie latino-romană, în funcție de textul la care ne referim: ortodox sau catolic). Problema „filiației” este, așadar, strâns legată de problema originalului²⁹, aceiași termeni (neologici?) prezenți deopotrivă – în cazul nostru – în toate cele patru versiuni luate în discuție, fiind susceptibili de a primi o explicație etimologică distinctă. În continuare vom avea ocazia de a vedea în ce măsură se susțin sau nu afirmațiile noastre teoretice.

Lumatic este un prim termen susceptibil de a fi încadrat diferit din punct de vedere etimologic în funcție de versiunea biblică pe care o avem în vedere. Astfel, foarte probabil, în textul ortodox (BO), termenul menționat reprezintă continuatorul lat. *lumaticus*, deci termenul moștenit. Privirea comparativă diacronică susține fenomenul de „continuitate lingvistică” în acest caz: *lumatic* este termenul utilizat în mod constant în româna veche în textele religioase biblice (se poate vorbi, deci, despre o tradiție), sub forma *lunatic*, așa cum o demonstrează ocurențele reperate de noi în BIBLIA 1688 *passim* (ex. 4:24) sau în NTB *passim* (ex. 4:24) (a se vedea și ES 3b., *ap.* TDRG II)³⁰.

²⁸ Nu este însă o regulă: sunt o serie de situații în care un dicționar optează pentru o *anume* etimologie (căreia îi sunt circumscrise *toate* variantele consemnate).

²⁹ Și, implicit, de o formă sau alta impusă de originalul respectiv.

³⁰ Precizăm că ocurențele termenilor neologici din BO au putut fi urmărite, în unele cazuri, *in extenso*, fie pe baza *Indicelor de cuvinte* incluse în ediția respectivă (este cazul *Tetraevangelului* coresian și al *Bibliei de la București*, primele cinci părți), fie beneficiind de informațiile oferite de baza de date în format electronic, pusă la dispoziție de sectorul de Lexicografie al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” (este vorba despre *Noul Testament de la Bălgrad*). Verificarea ocurențelor acestor termeni neologici în *Evangelia după Matei* în BIBLIA 1688 a fost realizată pe baza textului

În BB forma veche (*lunatec*)³¹ coexistă cu cea evoluată fonetic – *lunatic* (cf., de exemplu, BB 4:24, 17:4). În textul catolic este destul de probabil ca *lunatic* să reprezinte „transpunerea” termenului *lunatique* din originalul francez pe care s-a lucrat. Astfel, textul religios (biblic), mai exact actul de traducere a acestui tip de text, a putut reprezenta una dintre căile prin care *lunatic* a intrat (și) prin filieră cultă în limba română, „întărind” poziția cuvântului moștenit (*lunatec*).

De asemenea, *demon* trebuie să fi fost „preluat” ca atare de textul catolic din originalul francez (deși, ca și în cazul anterior, cuvântul exista în limba română, de data aceasta în calitate de împrumut mai vechi din greacă, cf. *dimon*). Însăși forma termenului menționat (*demon*, nu *dimon*) pledează în favoarea unui împrumut latino-roman (cf. 2.1., nota 12). Verificarea ocurențelor acestui termen în limba veche susține absența cuvântului în discuție din scrisul vechi biblic românesc – textul evanghelic (în speță, TC [v. Indice], BIBLIA 1688 *passim* (ex. 9:33), NTB *passim* (ex. 9:33) și BB *passim* (ex. 7:22), texte în care corespondentul lexico-semantic al lui *demon* este cuvântul moștenit *drac* (în consecință, și din această perspectivă putem cataloga drept „inovație lexicală” apelul la termenul *demon* în textul biblic supus investigației). Termenul (sub forma *dimon*) este atestat însă în alte tipuri de texte religioase, bunăoară în cazanii³² (cf. 1642 CAZ. GOV., ap. TDRG II), unde trebuie să fi pătruns din slava bisericească/ greacă. Prin urmare, un alt exemplu de termen care a fost „împrumutat de două ori”: într-o etapă veche, din sl. bis./ gr., într-o etapă modernă – din limba franceză. Criteriul etimologic (semnificativ pentru o anumită cronologie a împrumuturilor lexicale într-o limbă) nu trebuie absolutizat în catalogarea unui termen sau altul ca ilustrativ pentru fenomenele de conservare (continuitate) vs. inovație lingvistică (neologie). Mai exact, criteriul menționat nu trebuie să anuleze „din start” statutul neologic al unui termen în interiorul unei limbi. Astfel, *demon*, element lingvistic relevant pentru o „cultură religioasă”, termen prezent în multe limbi ale lumii, poate fi considerat, din această perspectivă, reprezentativ pentru fenomenele de „neologie” (Precizăm și de această dată coordonatele între care am încadrat definirea „neologicului” în cercetarea noastră.).

Alabastru este atestat în vechiul text biblic (cf. BB, NTB 26:7; cf. și BIBLIA 1688), însă sub forma *alavastru* (de origine greacă, cf. TDRG I), un dublet etimologic pentru *alabastru*, formă prezentă în textul biblic modern, unde trebuie să fi intrat din latina savantă sau/ și din italiană.

original. În cazul textului de la Blaj, eventualele ocurențe au fost urmărite prin intermediul informației furnizate de Indicele de cuvinte (p. 380-427).

³¹ Cf. și alți termeni din fondul lexical moștenit, de pildă, *sălbatic* sau *zănatic*, care au circulat în româna veche sub forma *sălbatec* (< lat. *salvaticus*), respectiv *zămatec* (< lat. *dianaticus*).

³² Apelul la *dimon* (vs *drac*) poate fi expresia unei inovații lexicale în textul cazaniei (text didactic), comparativ cu textul biblic, aspect ce susține (și el) posibilitatea realizării unei ierarhizări a textelor circumscrise literaturii bisericești, în funcție de gradul mai mic sau mai mare de conservatorism (este, de fapt, un aspect asupra căruia am avut ocazia să insistăm în studiile noastre, realizate în perspectivă sincronică; a se vedea, de exemplu, Teleoacă 2011a).

Filacter(iu) nu apare în textele biblice vechi consultate de noi, unde am găsit termenul moștenit *fruntări* < lat. *frontalem* sau **fruntarium* (cf. „... că-și lărgesc *fruntările*”, BB 23:5; cf. și NTC)³³, respectiv *advar* (BIBLIA 1688 23:5). Cât privește încadrarea etimologică a acestui termen, se impune să admitem, pe de o parte, soluția neolatină, mai exact franceză, pentru varianta *filacter*, pe de altă parte – latina savantă, în care trebuie să-și afle originea forma *filacteriu*. Etimonul (neo)grecesc, menționat în unele dintre dicționarele românești (și care, de bună seamă, trebuie avut în vedere în alte situații), nu este valabil în contextul discuției de față: absența termenului menționat din textele biblice vechi (și din această perspectivă putându-se accepta statutul de „inovație lexicală” pe care îl are *filacter(iu)* în literatura biblică actuală), respectiv forma consemnată în cele patru versiuni evanghelice luate în discuție de noi³⁴ constituie argumente în acest sens.

Lejune este o inovație lexicală (de proveniență latino-romanică) prin raportare la limba textului biblic (evangelic) vechi, unde apare *legheon* (TC, cf. Indice, 366; BIBLIA 1688 26:53; NTB 26:53 ș.a.), un dublet etimologic (explicabil prin greacă sau/ și v.sl.) al celui dintâi, respectiv *întunearece* (cf. BB 26:53).

Un alt termen interesant de prezentat din perspectiva discuției noastre este *pretoriu*, atestat la Coresi, TC (cf. Indice, 388) și în NTB³⁵ 27:27 ș.a. (cf. baza de date electronică) sub forma *pretor*, lipsind în schimb din celelalte texte biblice consultate, unde este utilizat *divan* (în BIBLIA 1688 și în BB 27:27). La Coresi termenul provine fără nici o îndoială din sl. bis. *pretorŭ*, în timp ce forma ocurrentă în versiunile biblice actuale (*pretoriu*) este un latinism (*praetorium*).

Alte paralelisme „text biblic actual (în speță, ortodox) vs. text biblic vechi” relevă caracterul inovator al celui dintâi text: *adulter* (BO 5:27)/ *a curvi* (BB 5:27; NTB), *a preacurvi* (BIBLIA 1688 5:27); *rege* (10:18)/ *crai* (BB, NTB), *împărat* (TC, BIBLIA 1688); *inscripție* (22:20)/ *scrisoare* (BB), *scriptură* (NTB, BIBLIA 1688); *templu* (23:35)/ *besearecă* (în toate cele patru texte vechi consultate); *a elibera* (27:15)/ *a slobozi* (în toate cele patru texte); *invidie* (27:18)/ *pișmă* (în toate cele patru texte) ș.a.

Caracterul inovator al textului protestant³⁶ iese foarte bine în relief dacă îl raportăm lingvistic nu numai la versiunea biblică de cult ortodox, ci și la texte reprezentative din epoca veche a limbii române. Am urmărit, în acest sens,

³³ La Coresi, TC, nu apare nici *fruntar*, termen de altfel atestat de-abia în secolul următor (cf. TDRG II).

³⁴ În textul biblic actual am întâlnit exclusiv pl. *filacterii*, căruia îi pot corespunde deopotrivă sg. *filacter*, respectiv *filacteriu* (cf. *seminar* – *seminarii*/ *seminare*, ap. DOOM 2005), în nici un caz *filacterion*, „reflexul” (neo)grecesc al termenului în discuție în limba română.

³⁵ Text în care *pretor* apare în alternanță cu *polată*.

³⁶ Ediția din 1990 reprezintă o nouă ediție revizuită care a folosit ca text traducerea D. Cornilescu din anul 1921, inclusiv traducerea după original din anul 1932; s-au folosit de asemenea *Noul Testament și Psalmii*, traducerea G. Cornilescu, T. Popescu și E. Constantinescu, tipărită în anul 1949 (cf. *Notă*). Scopul acestei revizii a fost acela de a apropia cât mai mult traducerea existentă de „manuscrisele originale”, „într-o formă corectă și adaptată evoluției limbii române moderne [s.n.]” (cf. *ibid.*).

paralelisme lexicale din BP și NTB³⁷; le menționăm în ordinea excerptării faptelor lingvistice din cele două texte³⁸: *genealogie* (BP 1:1)/ *neam* (NTB); *a expune public* (1:19)/ *a vădi*; *paralitic* (4:24)/ *slăbănog*; *cauză* (5:10)/ *pentru*; *a insulta* (5:11)/ *a buli*; *a practica* (5:19)/ *a face*; *ofițer* (5:25)/ *slugă*; *divorțat* (5:32)/ *lăsat*; *a insulta* (5:44)/ *a năpăstui*; *perlă* (7:6)/ *mărgăritar*; *febră* (8:14)/ *friguri*; *hemoragie* (9:20)/ (*muiare*) *căruia-i curia sânge*; *a saluta* (10:12)/ *a ura bine*; *prudent* (10:16)/ *înțelept*; *generație* (11:16)/ *neamure*; *satan* (16:23)/ *satană*; *vițiune* (17:9)/ *ce ați văzut*; *taxă* (17:24)/ *didrahmă*; *motiv* (19:3)/ *vină*; *administrator* (20:8)/ *viaș*; *autoritate* (20:25)/ *putere*; *a se indigna* (21:15)/ *a se mânia*; *viticultor* (21:34)/ *lucrător*; *prozelit* (23:15)/ *să facă den păgân jidov*; *epidemie* (24:7)/ *ciume* (24:8); *parfum* (26:7)/ *cu unsoare de mult preț guvernator* (27:2)/ *deregătoriu*; *a condamna* (27:3)/ *a giudeca pre moarte* ș.a.

Nu mai insistăm asupra versiunii catolice căreia originalul francez trebuie că i-a oferit cu generozitate terenul propice de cultivare a „neologicului”. De altfel, termenii excerptați din versiunea catolică se raportează din punct de vedere etimologic (cf. informațiile din dicționarele consultate), în mod covârșitor la franceză, limbă văzută, în conformitate cu principiile care au stat la baza întocmirii inventarelor noastre, drept sursă directă (cf. *sandală*, *perfidie*, *jandarm*, *concubinaj*, *demnitar*, *ofrandă*, *discuție*, *a achita*, *motiv*, *a proveni*, *prostituată*, *invita(t)*, *sală*, *a se menține*, *terasă*, *parfum*, *guverna(tor)*, *generație*, *comandă* ș.a.), respectiv la franceză și la latină (cf. *genealogie*, *deportare*, *profet*, *a se informa*, *public*, *activitate*, *reparat*, *discipol*, *cauză*, *a insulta*, *candelabru*, *act*, *adulter*, *corp*, *perlă*, *tribunal*, *a compara*, *contemporan*, *balenă*, *a se scandaliza*, *a decapita*, *latrină*, *eunuc*, *administrator*, *proprietar*, *tribut*, *figură*, *prozelit*, *sanctuar*, *a vizita*, *a se indigna*, *a denunța*, *a se prezenta*, *a condamna*, *soldat* ș.a.)

Rezultă, din analiza întreprinsă, faptul că „neologia” se poate admite, în etapa actuală de dezvoltare a variantei bisericesti a românei literare, și pentru versiunea biblică ortodoxă, ea reprezintă fără îndoială o coordonată definitorie pentru textele de confesiune protestantă și catolică.

4. Considerații privind utilizarea neologismelor în textul biblic actual

În finalul studiului nostru ne propunem să formulăm câteva observații legate de utilizarea neologismelor, în special în versiunea catolică, dar și în cea protestantă, unde, din păcate, nu puține sunt situațiile în care apelul abuziv la neologism se soldează cu o serie de „efecte” specifice. Numeroasele exemple care ilustrează inadecvarea semantico-stilistică, dar și conceptuală³⁹, constituie un argument clar că

³⁷ Nici în BIBLIA 1688 (primele cinci părți, cf. Indicele de cuvinte) nu am înregistrat acești termeni neologici.

³⁸ Precizăm că nu mai luăm în discuție termeni precum *demon*, *inscripție*, *templu*, *alabastru* ș.a., deja discutați pentru BO și BI.

³⁹ „Excesul” și „nepotrivirea” generează „deconstrucția”, în timp ce „cuvântul construiește prin măsură și adecvare” (Slama-Cazacu 2000: 57). „Construcția lingvistică” este posibilă în virtutea respectării așa-numitelor „solidarități semantice” (în terminologia lui Coșeriu 1977: 140, *ap.* Bidu-Vrâncianu 2008: 40).

eforturile de sincronizare cu varianta literară laică trebuie să respecte, totuși, unele limite, să se realizeze cu mai mult discernământ. Situațiile pe care le vom prezenta în cele ce urmează evidențiază⁴⁰ în special (cu nuanțările de rigoare, impuse de contactul specific între două limbi, în speță, româna, respectiv limba originalului care a stat la baza traducerii respective), două dintre cele trei cauze principale, invocate în literatura de specialitate a fi responsabile de greșelile dintr-o limbă, și anume insuficiența cunoaștere a limbii, respectiv comoditatea sau „legea minimului efort”⁴¹:

a) structuri lingvistice pedante, artificiale⁴² (cel mai adesea, în sensul de „forțate”) în contextul biblic: *a conlocui* (*/a fi (a locui, a trăi) împreună*): „Mama lui era logodită cu Iosif, înainte de a fi *conlocuit* cu ea, ea s’a aflat însărcinată prin puterea Spiritului Sfânt” (NTC 1:18); *a restabili* (*/a așeza*): „Ilie va veni și va *restabili* toate lucrurile” (BP 17:11); *cămăruțe interioare* (*/odăițe ascunse*): „Iată-L în *cămăruțe interioare*”, să nu credeți!” (BP 24:26); *a se informa* (*/a cerceta*): „Mergeți și vă *informați*⁴³ cu deamănuntul despre copil...” (NTC 2:8) ș.a. La acestea se adaugă un anumit număr de unități frazeologice, inadecvate în contextul biblic, prin puternica lor „ancorare” în „oficial” (structuri cu conotație „juridic-administrativă”)⁴⁴, fiind vorba despre utilizări explicabile (în majoritatea situațiilor) prin transpunerea servilă⁴⁵ în română a corespondentului din originalul francez): *a lua cuvântul*, *a aduce la cunoștința cuiva*, *a se pune de acord*, *a nu fi în atribuția cuiva*, *în calitate de*, *pe bază*. Alte structuri nu sunt neapărat conotate [+ oficial], însă se asociază cu o exprimare pedantă în textul bisericesc: cf. *fapt este că*, față de neoașul *căci*;

⁴⁰ Pe lângă preocuparea evidentă de... „înnoire lingvistică”...

⁴¹ Cf. Guțu-Romalo 1972: 19–20, care discută și fenomenul *analogiei*.

⁴² Specialiștii în domeniu au atras adesea atenția asupra greșelilor generate de caracterul semidoct, prețios al exprimării: „Când semidoctismul își dă mâna cu prețiozitatea și cu snobismul se ajunge la greșeli care devin tot mai greu de eliminat” (Hristea 1976: 21). Exemplele incluse aici se constituie ca expresie a unei „utilizări contextuale improprii” (cf. Stoichițoiu 2005: 110), generată de nepotrivirea de registru stilistico-funcțional dintre împrumutul/ calcul respectiv și contextul lingvistic sau situațional în care acesta apare. Principiul „naturaleței unei compoziții originale” (cf. Tytler 1791: 8 ș.u., *ap.* Bell 2000: 29), una dintre condițiile esențiale ale realizării unei traduceri de calitate, este, astfel, încălcat în mod flagrant.

⁴³ Utilizarea unui neologism specific pentru registrul oficial se asociază în mod inadecvat cu folosirea unei structuri morfologice arhaice, în care cliticul-pronume reflexiv este antepus verbului.

⁴⁴ Problema transgresării granițelor dintre termeni/ unități frazeologice aparținând unor registre diferite, în limba română actuală (varianta laică), a fost discutată, printre alții, de Guțu-Romalo (1996: 23).

⁴⁵ Amplitudinea registrului de posibilități deschise de sistem alegerii depinde de *competența și de performanța subiectului vorbitor* (în cazul nostru, traducător): gradul și modul de cunoaștere a limbii (atât limba-sursă, cât și limba-țintă), precum și disponibilitățile creative ale acestuia orientează raportul dintre imitație (tradiție lingvistică) și creație (inovație lingvistică), în strânsă legătură cu gradul de instrucție și de cultură, respectiv cu tipul de cultură (Irimia 1999:42). Mai mult, emițătorul/ traducătorul respectiv trebuie să aleagă semnele lingvistice în funcție de contextul uman (familiar sau oficial) și cultural (cultură populară/ citadină) în care se înscrie destinatarul/ textul respectiv (id., *ibid.*, 43). De fapt, un traducător profesionist (care traduce texte de specialitate) trebuie să dețină cele cinci tipuri diferite de cunoștințe referitoare la: limba-țintă, tipul de text, limba-sursă, domeniul din care face parte subiectul traducerii (subiecte din „lumea reală”), precum și cunoștințe de analiză contrastivă (Bell 2000: 54).

b) termeni neologici a căror utilizare în textul biblic generează „efecte” similare celor specifice „barbarismelor”. Un exemplu în acest sens este furnizat de vb. *a nutri*, utilizat pentru *a brăni*, întrebuințare amendabilă, dat fiind că în româna actuală (aspectul standard) verbul în discuție apare în contexte figurate (cf. *a nutri un sentiment*), propriu fiind utilizat într-o terminologie de specialitate, anume cea a biologiei⁴⁶: „nici nu seceră, nici nu adună în grânare [despre zburătoarele cerului, *n.n.*], iar Tatăl vostru ceresc le *nutrește*” (NTC 6:26) ș.a.;

c) distorsionări semantico-conceptuale:

1) „substituirii” improprii din motive contextuale⁴⁷ (sinonimia dintre termenii respectivi este restricționată contextual⁴⁸): *corp* – utilizat pentru *trup*: „Luați și mâncați, acesta este *corpul* meu” (NTC 26:27)/ în celelalte versiuni: *trup*. Calificăm utilizarea neol. *corp* drept inadecvată în acest context, cei doi termeni nefiind decât într-o relație de sinonimie restrânsă: în limba română s-a produs o oarecare... „terminologizare” a substantivului de origine slavă *trup*, asociat de regulă, pe tărâm religios, cu taina euharistiei; lui *corp* îi este „rezervat” în schimb câmpul laic de semnificații, în speță cel anatomic propriu-zis⁴⁹; în consecință, inadvertența este generată de utilizarea unui cuvânt „material” într-un context care exprimă o realitate transcendentă, de maximă spiritualitate (asertiune care „capătă acoperire” în primul rând din perspectiva unui vorbitor ortodox al limbii române, familiarizat cu „litera și spiritul” textului sacru creștin ortodox)⁵⁰. Este un exemplu ilustrativ pentru așa-numita *sinonimie în absență*⁵¹, concept ce implică

⁴⁶ Operația de alegere a uneltelor lingvistice nu se mărginește, prin urmare, la reținerea semnelor necesare, ea caracterizându-se și printr-o „discriminare” (cf. Slama-Cazacu 1968:76) făcută printre aceste semne [în cazul nostru, se impunea „discriminarea” lui *a nutri* în favoarea lui *a brăni*], acordându-li-se diverse roluri, iar, de aici, forme și locuri specifice, în acord cu funcția pe care o vor avea de îndeplinit. În opinia autoarei citate (*ibid.*, 99, 100), pe bună dreptate, contextul are valoare diacritică, el impunând anumite limite în șirul posibilităților de variații, determinând, în ultimă instanță, alegerea unui anumit cuvânt.

⁴⁷ Substituirii rezultate, de asemenea, în urma transpunerii servile a termenului catolic ce figurează în originalul francez.

⁴⁸ Cuvintele *trebuie* să fie alese ținându-se seama de legăturile lor reciproce în limbă, de raporturile dintre termenii sinonimi sau antonimi, derivați (Slama-Cazacu 1968:75). Astfel, de exemplu, între termenii sinonimi din planul paradigmatic al limbii (sistemul limbii și variantele istorice și spațiale, sistemice, ale limbii naționale), s-au dezvoltat în timp deosebiri de diferite categorii: semantico-obiective, semantico-subiective, dialectale și diacronice (Irimia 1999:43).

⁴⁹ Chiar dacă este vorba despre un text de cult catolic, instrumentul de exprimare al acestui text este limba română (iar nu franceza sau italiana etc.), prin urmare compatibilitățile/incompatibilitățile semantico-conceptuale se determină în funcție de acest aspect.

⁵⁰ Este interesant, cam în același sens, un exemplu dat de Irimia (1999: 43) și care își dovedește relevanța cât privește snobismul lingvistic al vorbitorilor actuali de română, în ipostaza lor de *homo politicus*: „Să mă *scuz* Dumnezeu...!”, structură în care numai verbul sinonim moștenit din latină, anume *a ierta*, este compatibil cu subiectul *Dumnezeu*.

⁵¹ *Competența idiomatică* constă în selecția într-o comunicare a unui singur termen dintr-o serie sinonimică, însoțită de excluderea celorlalți (v., de exemplu, Munteanu 2007: 96).

inclusiv competența idiomatică (cunoașterea normei), prin aceea că „vorbitorii trebuie să cunoască diferențele dintre cuvinte (s.n.)⁵²”.

2) „substituirii” impropriei din motive referențiale⁵³: *parfum*, termen purtător al unei semantici laice, care nu include toate semele caracteristice lui *mir* „untdelemn parfumat și sfințit, întrebuințat la săvârșirea unor ritualuri în biserica creștină”: „S-a apropiat de El o femeie cu un vas de alabastru cu un *parfum* foarte scump” (BP 26:7; cf. și NTC); *a se menține* (*/ a răbda*): „Dar care *se va menține* până la urmă, acela se va mântui” (NTC 24:12): verbul neologic nu conține semele necesare comunicării adevărului respectiv (mântuirea în perspectivă creștină); *a denunța*, verb inadecvat semantic-stilistic, fiind un termen oficial, care implică semul [+infracțiune], or semnificația din pasajul respectiv este cu totul alta: „Iosif [...], care era om drept și nu voia *să o denunțe...*” (NTC 1:19)/ în celelalte versiuni: *a expune public* (BP); *a face de rușine* (BI); *a vădi* (BO);

3) traduceri greșite sau stângace: *catedră* – pentru *scaun*⁵⁴: „Pe *catedra* lui Moise s’au așezat cărturarii și Farizeii” (NTC 23:1, 2) ș.a.

Bibliografie

BB = *Biblia Vulgata. Blaj 1760-1761*, vol. V, ediție realizată sub egida Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca, [Indice, p. 380–427], Editura Academiei Române, București, 2005.

BI = *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, Societatea Biblică, Ierusalim, 1980.

BIBLIA 1688 = *Biblia de la București* (1688), în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I (*Genesis*) [Indice, p. 365–454], Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1988; Pars II (*Exodus*) [Indice, p. 230–302], 1991; Pars III (*Leviticus*) [Indice, p. 205–258], 1993; Pars IV (*Numeri*) [Indice, p. 212–276], 1994; Pars V (*Deuteronomium*) [Indice, p. 246–332], 1997 (volum întocmit de: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Corneliu Dimitriu, Elsa Lüder, Paul Miron, Marietta Ujică).

BO = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., cu aprobarea Sf. Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 1988.

BP = *Biblia sau Sfânta Scriptură. Vechiul și Noul Testament*, GBV, 1990 (ed. I: 1989).

NTB = *Noul Testament de la Bălgrad (1648)*, Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Române, Alba Iulia, 1998.

⁵² În cazul de față, *incompetență idiomatică* și, implicit, *necunoaștere a normei!*

⁵³ De fapt, a trece dintr-o limbă în alta înseamnă (cf. Bell 2000: 24) „a modifica structurile”. Mai mult, formele respective care diferă exprimă sensuri care nu au cum să coincidă total: nu există sinonimie perfectă în interiorul aceleiași limbi, prin urmare nu ar trebui să surprindă descoperirea că acest tip de sinonimie nu există între două/ mai multe limbi (cf. id., *ibid.*).

⁵⁴ Foarte probabil, fr. *chaise* „scaun” a fost... „confundat” cu *chaire* „catedră”, în consecință realizându-se respectiva echivalare.

- NTC = *Noul Testament* [tradus și adnotat de pr. dr. Emil Pascal], Éditions du dialogue, Société d'Éditions Internationales, Paris, 1992 (ediția a patra).
- TC = *Tetraevanghelul lui Coreși (Brașov 1560–1561) comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Măniștești (1574)*, ediție alcătuită de Fl. Dimitrescu [Indice, p. 299–423], Editura Academiei Române, București, 1963.
- CDDE = Ion Aurel Candrea, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A - putea)* (în colaborare cu Ovid Densusianu) [ediție îngrijită și Prefață de Gr. Brâncuș, Editura Paralela 45, București, 2003], București, 1907–1914.
- CDER = Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum I.O., București, 2007.
- DEX 1998 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
- DÎL-R = Gheorghe Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421–1760)*, Editura Științifică, București, 1992.
- DOOM 2005 = *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.
- MDA I = *Mic dicționar academic (A–ME)*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2010.
- MDA II = *Mic dicționar academic (MI–Z)*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2010.
- DN = Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, Editura Academiei Române, București, 1986.
- MDN = Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, ediție revăzută, augmentată și actualizată, Editura Saeculum, București, 2008.
- PEW = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1905.
- REW = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Carl Winter. Universitätsverlag, Heidelberg, 1972.
- TDRG I = H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, Band I (A–C), Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1986.
- TDRG II = H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, Band II (D–O), Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1988.
- TDRG III = H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, Band III (P–Z), Clusium, Cluj-Napoca, 2005.
- Bell 2000: Roger T. Bell, *Teoria și practica traducerii*, traducere de Cătălina Gazi, Collegium, Litere, Editura Polirom, Iași, 2000.

- Bidu-Vrânceanu 2008: Angela Bidu-Vrânceanu, *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice și aplicații practice*, Editura Universității din București, București, 2008.
- Groza 2008: Liviu Groza, „Expresii franțuzești vechi și învechite folosite în româna contemporană”, în *Lucrările celui de-al doilea Simpozion Internațional de Lingvistică, București (28-29 noiembrie 2008)*, Editura Universității din București, București, 2008, p. 235–242.
- Guțu-Romalo 1972: Valeria Guțu-Romalo, *Corectitudine și greșală (Limba română de azi)*, Editura Științifică, București, 1972.
- Guțu-Romalo 1996: Valeria Guțu-Romalo, *Stilul „relaxat” în uzul limbii române actuale*, în „Limba română”, XLV, 1996, nr. 3–4, p. 20–24.
- Hristea 1976: Theodor Hristea, *Rolul presei în apariția și dezvoltarea inovațiilor lingvistice negative*, în „Presa noastră”, 1976, nr. 3, p. 19–22.
- Irimia 1999: Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- Munteanu 2007: Cristinel Munteanu, *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale*, Editura Independența Economică, Pitești, 2007.
- Pușcariu 1976 (I): Sextil Pușcariu, *Limba română. Privire generală*, Editura Minerva, București, 1976.
- Slama-Cazacu 1968: Tatiana Slama-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică*, Editura Științifică, București, 1968.
- Slama-Cazacu 2000: Tatiana Slama-Cazacu, *Stratageme comunicaționale și manipularea*, Editura Polirom, Iași, 2000.
- Stoichițoiu 2005: Adriana Stooichițoiu Ichim, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, Editura BIC ALL, București, 2005.
- Teleoacă 2011a: Dana-Luminița Teleoacă, *Morfosintaxa textului biblic actual: Evanghelia după Matei* [comunicare susținută la Academia Română, București, 3 noiembrie 2011].
- Teleoacă 2011b: Dana-Luminița Teleoacă, *Fenomene lexicale conservatoare în textul biblic actual* [comunicare la cel de al 11-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Limba română, „Limba română: direcții actuale în cercetarea lingvistică”, București, 9–10 decembrie 2011].